

українських націоналістів, проголошення Акту відновлення української державності у 1941 році та десятирічної боротьби Української повстанської армії.

References

- [1] Ганушевський М. Роман Шухевич у моїх споминах // Ювілейна книга Української академічної гімназії у Львові. На 100-річчя першого українського іспиту зрілості. 1878-1978. – Філядельфія-Мюнхен: Український Вільний Університет, 1978. – С. 451-463.
- [2] Кентій А. Збройний чин українських націоналістів. 1920-1956. Історико-архівні нариси. – Т.1. Від Української Військової організації до Організації Українських Націоналістів. 1920-1942. – Київ, 2005. – 81 с.
- [3] Климишин М. В поході до волі. Спомини. Т. 1. – Видання друге. Передрук Української книгарні. Детройт, 1987. – 430 с.
- [4] Косик В. Україна і Німеччина в Другій світовій війні. Париж-Нью-Йорк-Львів, 1993. – 660 с.
- [5] Ленкавський С. Націоналістичний рух на ЗУЗ та 1-ий Конгрес українських націоналістів // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен, 1974. – С. 395-425.
- [6] Макар В. Спомини та роздуми. Зібраня творів у чотирьох томах. Т. 1. Від Бистриці до Бугу. (1911-1929) – Торонто-Київ, 2001. – 448 с.
- [7] Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів. 1920-1939. Т. 1. Мюнхен-Лондон-Нью-Йорк: Українське видавництво, 1968. – 639 с.
- [8] Пеленський З. Між двома конечностями // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен, 1974. – С. 502-524.
- [9] Ребет Л. ОУН на ЗУЗ у половині 1930-их років // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен, 1974. – С. 482-501.
- [10] Ребет Л. Світло й тіні ОУН. – Мюнхен: Український самостійник, 1964. – 132 с.
- [11] Янів В. Суспільна функція “Лісових Чортів” у міжвоєнну добу (1922-1939) // Лісові Чорти їх життя і бугтя 1922-1945. Ювілейний історично-мемуарний збірник у їх шістдесятиріччя. – Вашингтон-Нью-Йорк-Торонто: Накладом Великого Племена Лісових Чортів (3-ій Курінь Уладу Пластунів Сеніорів і 3-ій Курінь Уладу Старших Пластунів) в Австралії, Аргентині, Канаді, Німеччині і США, 1983. – С. 20-63.
- [12] Державний архів Івано-Франківської області (ДАІФО), ф. 2, оп. 1, спр. 526.
- [13] Державний архів Тернопільської області (ДАТО), ф. 277, оп. 1, спр. 233.
- [14] ДАТО, ф. 282, оп. 1, спр. 222.
- [15] Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІА України, м. Львів), ф. 205, оп. 1, спр. 935.
- [16] ЦДІА України, м. Львів, ф. 205, оп.1, спр. 982.
- [17] ЦДІА України, м. Львів, ф. 371, оп.1, спр. 52.

Традиційне будівництво Старосамбірщини (за матеріалами польових досліджень)

Гощіцька Тетяна

Відділ історичної етнології, Інститут Народознавства НАН України, УКРАЇНА, м.Львів, пр.Свободи 15, E-mail hoshchitska.tetiana@gmail.com

Abstract – The paper deals with “Traditional building in Starosambirshchyna (by the materials of field expedition)”. In this paper the author published his field ethnographic materials collected in Starosambirskyj district in summer 2005. Starosambirshchyna is a very interesting and mysterious area and almost not researched. This territory consists of 3 parts: Opillia in the east, Pidhirja in the west and bojkivshchyna in the north, which have a lot of specific features of Traditional building: the house which a dwelling which a roof on poles near the wall, one can see a habitation chamber – “vankur” and a combination texture of the yard.

Ключові слова – traditional building, ethnography, habitation, horizontal planning, construction of walls, stove construction.

Традиційне будівництво є надзвичайно важливою частиною традиційної матеріальної культури українців. На жаль стан її дослідження до сих пір залишає бажати кращого, відтак маємо цілу низку теренів інформація з яких відсутня взагалі або носить

надто обмежений характер. Саме таким регіоном є Старосамбірський район Львівської області. Цікавість до нього зумовлена в першу чергу недостатнім висвітленням у літературі (даний регіон представлений переважно невеликими окремими публікаціями[1], хоч безумовно заслуговує на більш ґрунтовне дослідження), і тим, що в даному районі побутують житла характерні для бойківської, підгірської та опільської традиції з надзвичайно цікавими особливостями[2].

Влітку 2005 року нам вдалось обстежити 9 населених пунктів району. В результаті пошукових робіт було обміряно 13 пам'яток житлового та господарського призначення, та опитано 26 респодентів. В даній роботі ми зумисне обмежимося розглядом матеріального боку зведення житла, оскільки будівельна обрядовість даного району заслуговує на окреме висвітлення.

Отже, для традиційного будівництва обстеженого регіону характерний двір вільної забудови. Стодолу, як правило, тут виносили за межі житлової будівлі, а з житлом блокували лише стайню. Зі свідчень інформаторів можемо зробити висновок про раніше побутування тут дворів зімкнутої забудови[3].

Щодо горизонтального панування то серед обстежених будівель переважали так звані дворядові житла: хата/ванькир+сіни/комора[4]; “винькір”/хата+сіни/пекарня[5]; комора+сіни/пекарня+ хата+ванькир [6]; сіни/“венькир”/комора+хата[7]; хата+сіни+комора/“венькир”[8]; мала халупа/комора+ “кухенка” /сіни+“велька халупа”/ванькир[9]. Інколи з житловим приміщенням блокувалася стайня і шопа / куча. Подекуди в сінях бачимо двоє дверей на двір, для зручності розмішених наскрізно[10].

Основним будівельним матеріалом тут слугувало дерево. Найчастіше використовували ялину[11], менше дуб[12] (переважно для спорудження “підлог”), є також свідчення про використання осики[13]. Час для заготівлі дерева вибирали традиційний – зимові місяці, коли дерево “не має соку, спит”[14]. Щодо віку деревини, то придатна для будівництва ялина мала мати щонайменше 50 років, осика від 30 до 60 [15]. Як будівельний матеріал використовували також камінь (вкопане каміння клали підвалини [16]) та глину.

Щодо техніки зведення житла, то з 11 обстежених пам’яток 9 належало до так званого спрощеного типу пристовпової конструкції, коли “в вугли” збудовано лише житлове приміщення і стовпи, які стримають дах, конструктивно не пов’язаний зі стінами, розміщено лише при фасадній стіні. 1 пам’ятка є зразком класичного типу пристовпової конструкції, 1 – являла собою зразок містечкового будівництва, 1 – зведена в дильованій техніці.

Підвалини зводили здебільшого на “каміннях”, що встановлювалися по кутах, на місці стовпів. Зафіксовано також свідчення респондентів про встановлення підвалин на дерев’яних колодах – “стопах”[13].

Щодо конструкції зведення стін, то “в вугли” здебільшого зводили лише житлову камеру, власне при фасадній стіні якої встановлюють пристінні стовпи, стіни решти камер – каркасно-дильовані. Стовпи з’єднані повздовжніми платвами – “бантовані”, у верхній частині, нижче від платви переважно попарно зв’язані “риглями”. Стовпи при житловій камері одночасно були елементом і пристовпової і каркасної конструкції: в один їх бік “буртували” диллини стін сусідніх камер.

Стелю – “повалу” споруджували з дошок і зверху, зметою теплоізоляції, присипали шаром глини змішаної із соломною та половиною [17]. Підтримували “повалу” за звичай повздовжні “трагарі”[15]. Згідно свідчень інформаторів їх могло бути від 1 до 3-х [17]. В обстежених будівлях інколи бачимо в більшій кімнаті – 2 “трагара”, в малій – 1 і т.д.[15] Разом з тим зустрічаються будівлі, де повалу утримують поперечні “бельки”, що розміщувалися переважно

через 1 м[18]. В одному випадку зафіксовано поєднання повздовжнього “трагаря” та поперечних “бельок”[19].

Обстежені об’єкти первісно були перекриті чотирихилими дахами[20] на кроквах. Крокви розміщувалися через 1 м[17], а їх довжина мала дорівнювати 1/3 загальної довжини хати[21]. Як покрівельний матеріал найчастіше використовували житню соломю. Дах пошивали двома типами сніпків: “сніпки”, “головачки” – зв’язані при колосі “в головку” і “плескачки” – зв’язані при “гудзірі”. Внаслідок цього поверхня даху була східчатою, покрита ж “плескачками” – рівною, пласкою. Незалежно від типу сніпків якими пошивали поверхню даху “головачками” пошивали краї та низ даху. Гребінь даху укріпляли за допомогою конструкції з жердок збитих перпендикулярно одна відносно одної – “кізмін”[19].

Що стосується системи опалення, то вдалось зафіксувати свідчення про побутування в минулому “димної”, “курної” системи опалення [20]. Дим в такій печі виходив через отвір у повалі: “капу”, яку, в час коли в печі не палилось, затикали мішком набитим ганчір’ям та соломною [17,22]. Перші плетені з глиновальків камини почали споруджувати “за Польщі”[21]. Стосовно техніки зведення печі то “п’ец” мурували на рівні долівки, не заглиблюючи його в землю[15]. Піч споруджували з каменю[15], рідше з цегли[20] і жовтої глини. Також додавали пісок та товчене скло: “щоб краще пекло”[14]. Склепіння зводили за допомогою гнутих дошок – “кацюб”[20]. Інформатори свідчать, що робоча поверхня печі – “дно” або “динарок” була строго горизонтальною [19]. Під пічню влаштовували “кучу” – нішу, яку використовували для різноманітних господарських потреб [17]. Щодо місткості, то піч переважно була розрахована на 6-13 хлібів [21,14,17]. З посеред пристроїв для обігріву житла побутували т. зв. “вогрівачі”[19] та “трубки”[21], які сполучались з пічню.

На підлогу не настеляли дошок, а “долівку” влаштовували насипаючи шар “намули” намулястого піску і зверху 5-сантиметровий шар жовтої глини. Далі глину трамбували і в подальшому щотижня підмазували[15].

Незалежно від якості матеріалу з якого зводили стіни, зверху та всередині їх обов’язково білили вапном[14]. Не забіленим подекуди залишали лише вирізьблений хрест “на грегарі”[20, 23,17].

Інтер’єр житла був доволі традиційним і включав в себе лави під стінами [15,21], стіл, бамбетель, колицку на “кодильцях”, “полицю” або “вішак” для посуду[21]. Стіни утеплювали на зиму за допомогою “загати” з “жердок”, які набивали на певній відстані від стіни, а утворений простір заповнювали сухим листям та соломною та “закривачок” на вікнах[13]. Щодо інструментів, які використовував майстер, то вони являють собою традиційний набір з “тупіра” – сокири[17], “свідерка”[21] – сверла, “пилки”[13], долота[17] та “вінтеля”[21] (пристрою фабричного

виробництва, який виконував функції домкрату). Для “виважування” – приведення в строго горизонтальне положення, поверхонь використовували “пйон”, що складався з двох планок збитих перпендикулярно одна до одної та нитки з тягарцем, що одним кінцем кріпилась до вертикальної частини конструкції, і за положенням якої, відносно планки, визначали кут нахилу поверхні[21].

Необхідні обміри проводились за допомогою дерев'яного метра та кутника – “вінкіля”. Як одиниці обміру використовувались “цали” (кілька см” та “п’єди” [19] (відстань між великим і вказівним пальцем).

ВИСНОВОК

Підсумовуючи матеріал викладений вище можемо стверджувати про регіональну специфіку народного будівництва підгір'янської частини Старосамбірського району (зокрема коли йдеться про прислупову конструкцію зведення стін в її класичному та спрощеному варіантах) і про потребу подальших більш ґрунтовних досліджень.

- [1] Радович Р. Народна будівельна метрологія бойків(за матеріалами Старосамбірського району)// Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2000. – Вип. 35–36. – С.456–466; його ж: Традиційне будівництво Старосамбірщини/ Старосамбірщина: альманах. – Львів, 2001. – С.51-56; його ж: Хата з дахом на пристінних стовпах(за матеріалами Старосамбірського району)// Народознавчі Зошити.–2001.– №3. – С.539–542.; його ж: “Хата в хаті”, або житло з дахом на пристінних стовпах// Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2003.– Вип. 38. – С.705-726; Сілецький Р.Звичаї та обряди пов'язані з будівництвом хати на Старосамбірщині / Старосамбірщина: альманах. –Львів, 2001. – С.57–62.
- [2] Радович Р. Традиційне будівництво Старосамбірщини / Старосамбірщина: альманах. – Львів, 2001. – С.51.
- [3] Зап.07.07.05 р., с. Передільниця, Старосамбірського р-ну, Львівської обл., від Шеремети Степана Миколайовича, 1932 р. народж., поч. осв.
- [4] Хата сер. XIX ст., с. Підмостичі, Старосамбірського р-ну, Львівської обл.
- [5] Хата кін. XIX ст., с. Передільниця, Старосамбірського р-ну, Львівської обл.
- [6] Хата 1908 року спор., с. Трушевичі, Старосамбірського р-ну, Львівської обл.
- [7] Хата поч. XX ст., с. Велюничі, Старосамбірського р-ну, Львівської обл.
- [8] Хата кін. XIX ст., с. Библо, Старосамбірського р-ну, Львівської обл.
- [9] Хата др. пол. XIX ст., с. Библо, Старосамбірського р-ну, Львівської обл.
- [10] Хата кін. XIX ст., с. Библо, Старосамбірського р-ну, Львівської обл.
- [11] Зап.06.07.05 р., с. Підмостичі, Старосамбірського р-ну, Львівської обл., від Лучишин Івана Андрійовича, 1916 р. народж., поч. осв.; Зап.06.07.05 р. від Лучишин Івана Івановича 1923 р. народж., поч. осв.; від Лучишин Олени Семенівни 1931 р. народж., сер. неп. осв.
- [12] Зап.09.07.05 р., с. Боршевичі, Старосамбірського р-ну, Львівської обл., від Мацалака Данила Андрійовича 1929 р. народж., поч. осв.
- [13] Зап.06.07.05 р., від Лучишин Івана Івановича 1923 р. народж., поч. осв.; від Лучишин Олени Семенівни 1931 р. народж., сер. неп. осв.
- [14] Зап.06.07.05 р., с. Підмостичі, Старосамбірського р-ну, Львівської обл., від Лучишин Івана Андрійовича, 1916 р. народж., поч. осв.
- [15] Зап.07.07.05 р., с. Передільниця, Старосамбірського р-ну, Львівського обл., від Пійло Степана Андрійовича 1938 р. народж., сер. осв.
- [16] Зап.06.07.05 р., в с. Підмостичі, Старосамбірського р-ну, Львівської обл., від Кравчука Володимира Дмитровича 1934 р. народж., поч. осв.
- [17] Зап.07.07.05 р., с. Передільниця, Старосамбірського, Львівської обл., від Шеремети Степана Миколайовича 1932 р. народж., поч. осв.
- [18] Зап.08.07.05 р., с. Библо, Старосамбірського р-ну, Львівської обл., від Криць Михайла Михайловича 1914 р. народж., поч. осв.
- [19] Зап.06.07.05 р., с. Дроздовичі, Старосамбірського р-ну, Львівської обл., від Романа Ярослава Івановича 1935 р. народж., сер. осв.
- [20] Зап.08.07.05 р., с. Библо, Старосамбірського р-ну, Львівської обл., від Стадніка Йосипа Миколайовича 1914 р. народж., поч. осв.
- [21] Зап.18.07.05 р., с. Нижанковичі, Старосамбірського р-ну, Львівської обл., від Цісімірського Олекси Вітольдовича 1926 р. народж., сер. осв.; Васюнца Романа Івановича 1922 р. народж., поч. осв.; Козоріза Тараса Олексійовича 1935 р. народж., сер. осв.
- [22] Зап.09.07.05 р., с. Боршевичі, Старосамбірського р-ну, Львівської обл., від Мацалака Данила Андрійовича 1929 р. народж., поч. осв.
- [23] Зап.07.07.05 р., с. Перелільниця, Старосамбірського р-ну, Львівської обл., від Кріт Анни Іванівни 1929 р. народж., поч. осв.